

УДК 371.3:81

Світлана Гайдук, кандидат філологічних наук, доцент кафедри порівняльної педагогіки та методики викладання іноземних мов Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЛІЦИТНОГО НАВЧАННЯ ТА ІМПЛІЦИТНОГО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

У статті розкрито поняття експліцитного навчання та імпліцитного оволодіння іноземною мовою, проаналізовано сутність кожного з підходів до навчання та рекомендовано їх поєднання у процесі вивчення практичної граматики студентами 1 – 3 курсів мовного вузу.

Ключові слова: імпліцитність, експліцитність, граматична форма, аспектне навчання, дедуктивний та індуктивний методи, структурний та комунікативний методи.

Лит. 10.

Светлана Гайдук, кандидат филологических наук, доцент кафедры сравнительной педагогики и методики преподавания иностранных языков Института иностранных языков Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ОРГАНИЗАЦИЯ ЭКСПЛИЦИТНОГО ОБУЧЕНИЯ И ИМПЛИЦИТНОГО ОВЛАДЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ

В статье раскрыто понятие эксплицитного обучения и имплицитного овладения иностранным языком, проанализировано сущность разных подходов к обучению и предлагается использование интегрированного подхода к обучению практической грамматике английского языка студентов 1 – 3 курсов языкового вуза.

Ключевые слова: имплицитность, эксплицитность, грамматическая форма, аспектное обучение, дедуктивный и индуктивный методы, структурный и коммуникативный методы.

Switlana Hayduk, Ph.D. (Philology), Docent of Comparative Pedagogics and Methodology of Teaching Foreign Languages Institute of Foreign Languages Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

THE ORGANIZATION OF EXPLICIT LEARNING AND IMPLICIT MASTERY OF A FOREIGN LANGUAGE

The article deals with the notions of explicit teaching and implicit acquisition of a foreign language. The author analyzes the essence of each of the approaches to language teaching and recommends to integrate them in teaching practical grammar to students in the 1 – 3rd courses.

Keywords: implicit, explicit, grammar form, aspect teaching, deductive and inductive methods, structural and communicative methods.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Згідно Загальноєвропейських рекомендацій мета навчання іноземної мови у ВНЗ полягає у формуванні у студентів іншомовної комунікативної компетенції на рівні C2 [2]. У методиці викладання іноземних мов під іншомовною комунікативною компетенцією розуміють “здатність успішно вирішувати завдання взаєморозуміння і взаємодії з носіями мови у відповідності до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого контактів” [3, 30]. Це означає, що процес формування іншомовної комунікативної компетенції повинен проходити в умовах близьких до реального спілкування, на основі постановки

та вирішення проблемних комунікативних задач. Тому кожне практичне заняття у ВНЗ має бути спрямоване на створення ситуацій спілкування, у яких студенти засвоюють певний об'єм знань і способи формування та формулювання власних думок.

До складу іншомовної комунікативної компетенції входять лінгвістична, мовленнєва, лінгвосоціокультурна та навчальна компетенції. Основу іншомовної комунікативної компетенції складає лінгвістична компетенція, на базі якої відбувається формування та розвиток мовленнєвої і лінгвосоціокультурної компетенцій. Реалізація іншомовної комунікативної компетенції здійснюється за умови оволодіння студентами основними стратегіями навчання.

Лінгвістична компетенція включає граматичну,

лексичну, фонологічну, семантичну, орфографічну та орфоепічну компетенції, якість формування яких обумовлюється вибраними викладачем підходами та методами навчання. Серед перерахованих компетенцій граматична компетенція, як зазначають Н.Д. Гальскова та Н.І. Гез, має практичне значення і є основним засобом реалізації мовленнєвого спілкування [1]. Звісно, не знаючи граматики, студенту важко оволодіти іноземною мовою.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема навчання граматиці та формування у студентів граматичної компетенції неодноразово розглядалась на сторінках методичної літератури. Аналіз праць, присвячених проблемам навчання граматики показує, що при використанні традиційних методів навчання, а саме аспектного експліцитного навчання увага звертається на теоретичні аспекти вивчення граматики (М.Я. Блох, Т.І. Грибанова). Методисти Г.О. Китайгородська, І.Ю. Шехтер та ін. зазначають, що акцент викладача на граматичному аспекті мови гальмує процес оволодіння іноземною мовою в цілому і є неефективним.

Передумови формування методичних основ навчання комунікативної граматики розглядалися зарубіжними та вітчизняними методистами: М.Р. Breen, D.H. Hymes, W. Littlewood, W.M. Rivers, Р.П. Мільруд, Ю.І. Пассов, Н.К. Складенко, Л.М. Черноватий, С.Ф. Шатілов. Методика навчання граматиці на основі комунікативного методу відображає тенденції імпліцитного підходу до оволодіння іноземною мовою. Методисти J.R. Anderson, N. Ellis, M. Pienemann стверджують, що імпліцитний підхід передбачає занурення студента у мовний процес, а комунікативні задачі забезпечують відносно реальне середовище для оволодіння іноземною мовою, і формування граматичної компетенції залишається складовою формування комунікативної компетенції.

Проте у вітчизняній методичній літературі проблему використання імпліцитного підходу до процесу формування граматичної компетенції студентів вивчено недостатньо.

Н.К. Складенко відмічає, що суто імпліцитне оволодіння іноземною мовою несумісне з викладанням іноземної мови у ВНЗ [3, 102].

Вибір викладачем підходу до навчання граматики залежить від ряду причин, а саме рівня мовної підготовки студента, мети курсу, граматичного матеріалу [5, 112] та індивідуально-психологічних особливостей студента. У цьому контексті проблема формування граматичної компетенції у методиці викладання іноземних мов не є ще дослідженою.

Метою статті є розкриття підходів та методів

до формування граматичної компетенції студентів ВНЗ.

Грамматична компетенція цілеспрямовано формується протягом перших трьох років у ВНЗ і в подальшому студенти лише вдосконалюють граматичні навички у процесі усного мовлення.

Умови формування граматичної компетенції мають відповідати умовам, в яких вона буде функціонувати, а саме умовам іншомовного спілкування. Сьогодні методисти стверджують, що навчання граматиці повинно здійснюватися на функціональній та ситуативній основі, тобто граматичні явища слід вивчати як засоби висловлювання конкретних думок, відносин, комунікативних намірів [4].

Робота з студентами висвітлює ряд питань, які потребують вирішення. Досвід викладання іноземної мови як другої спеціальності показує, що 1) студенти відчують труднощі у процесі ситуативного використання граматичних явищ; 2) студенти не володіють достатньо розвиненими навичками коректного використання граматичних форм; 3) деякі студенти використовують у мовленні лише прості граматичні структури і не вміють використовувати когурентні елементи.

Це пояснюється тим, що у ВНЗ студенти засвоюють граматичну систему через граматичні категорії, які дозволяють зрозуміти культурні особливості народу, мову якого вони вивчають, та особливості рідної мови.

Спостереження за навчальним процесом показують, що вивчення ІМ у ВНЗ здійснюється поаспектно. Це сприяє простоті планування та проведення практичних занять. Так, навчальний курс “Практична граматики” забезпечує об’єктивність контролю та оцінки знань з граматики. При цьому студенти не завжди вміють використовувати ці знання у процесі спілкування, що призводить загалом до низької мотивації навчання. **Аспектне навчання** граматики організовується на заняттях таким шляхом: *від подачі і свідомого засвоєння мовних феноменів через їх тренування у мовних вправах для забезпечення спочатку граматичної коректності мовлення до їх подальшої автоматизації і використання у спілкуванні на практичних заняттях з ІМ, де має бути досягнута швидкість мовлення* [3, 98]. На етапі презентації граматичного явища студенти знайомляться з теоретичним викладом матеріалу, формою, значенням та умовами його вживання. Автоматизація дій студентів з новим граматичним явищем здійснюється через виконання ряду мовних вправ. Наприклад, “розкрийте дужки і поставте дієслово у правильній формі”, “виберіть правильний варіант з ряду запропонованих”,

“поставте речення у питальну/заперечну форму”, “поставте запитання до ...”, “перекладіть речення з рідної мови на іноземну”, тощо. Подальша автоматизація дій студентів з новим граматичним явищем у комунікативних ситуаціях відсутня. Вибір такого підходу до формування у студентів граматичної компетенції призводить до помилок у мовленні. Аналіз усних висловлювань студентів ще раз показує, що засвоєні теоретичні знання не відображаються у практиці спілкування. Студенти допускають помилки у вживанні артиклів, часових форм, порядку слів у розповідних та питальних реченнях, умовного способу та ін. Причиною низького рівня засвоєння граматичного матеріалу є по-перше, недотримання поетапності у формуванні граматичних навичок (презентація – тренування – практикування), по-друге, недостатність автоматизації дій студентів з граматичним явищем у комунікативних ситуаціях, по-третє, відсутність функціональної основи пред’явлення нового граматичного матеріалу.

У процесі формування граматичної компетенції студенти мають засвоїти закономірності побудови мовлення у процесі спілкування, способи формування та формулювання думок. Як відмічає Н.Д. Гальскова та Н.І. Гез під граматичним рівнем мови слід розуміти “закономірності організації текстів із слів, синтагм та речень, а також правила слово- та формоутворення” [1, 305].

У методиці викладання іноземних мов існують два підходи до оволодіння граматичною компетенцією: експліцитний та імпліцитний. Розглянемо більш конкретно сутність цих підходів.

Експліцитний підхід до оволодіння граматичною компетенцією означає усвідомлений процес отримання знань студентами. Як зазначає О.М. Соловова, він реалізується через дедуктивний та індуктивний методи [5, 115]. *Дедуктивний метод* означає формування граматичних навичок на основі пред’явлення правила, аналізу граматичного явища у тексті та виконання вправ на підстановку, трансформацію, відповіді на запитання і переклад. Як показує досвід роботи, даний метод у навчанні граматики не є достатнім, оскільки тут спостерігається відсутність етапу практикування граматичного явища у типових ситуаціях усного мовлення. Цей метод можливо використати студентам у процесі самостійної роботи а) при ознайомленні з новим граматичним матеріалом, його аналізом та зіставленням з іншими подібними до нього граматичними явищами; б) при виконанні тренувальних вправ на підстановку,

трансформацію, переклад; в) при самоконтролі через виконання тестових завдань.

Індуктивний метод навчання граматики передбачає сприймання нового граматичного явища у тексті, у тому числі на основі зіставлення з вже вивченим граматичним явищем/формою/структурою та формулювання правила у ході евристичної бесіди, яку веде викладач. Автоматизація дій студентів з новою граматичною формою здійснюється на основі виконання вправ на підстановку, трансформацію, переклад. Використання цього методу забезпечує самостійність студента у формуванні правила, проблемність у навчанні, що сприяє кращому запам’ятовуванню матеріалу. Проте не всі мовні явища можуть підлягати індуктивному способу ознайомлення. До цього, граматичний матеріал засвоюється поза мовленнєвим контекстом, актуалізованою лексикою та тематикою спілкування.

Імпліцитний підхід до навчання передбачає отримання знань про мовні форми у процесі, який відбувається природно і неусвідомлено [3, 98] і організовується таким чином: *від подачі нових мовних явищ у змістовних комунікативно значущих контекстах, насичених новим феноменом до інтенсивної ре/продукції та автоматизації у спеціально створених умовах, близьких до умов реального спілкування та до використання у спілкуванні, що забезпечує коректність і швидкість мовлення* [3, 99].

За О.М. Солововою імпліцитний підхід реалізується через структурний та комунікативний методи [5, 114].

Структурний метод має на увазі формування граматичної компетенції студентів на основі аудіювання мовленнєвих зразків з певною граматичною структурою, їх хороше та індивідуальне повторення за викладачем чи диктором та відповіді на запитання, що сприяє формуванню динамічного стереотипу, готовності до використання структури у мовленні. Проте такий метод навчання виключає мовленнєвий характер опрацювання зразків, оскільки більше уваги акцентується на опрацюванні форми.

Згідно *комунікативного методу* граматичні структури та лексичний матеріал об’єднані однією сюжетною лінією та сприймаються студентом у контексті. Контекстом для сприйняття нової граматичної структури виступає діалог, вірш, пісня, уривок з п’єси/статті тощо. Наступним етапом є пояснення граматичного явища викладачем у формі евристичної бесіди з використанням схем, моделей, когнітивних метафор чи алгоритму для візуалізації мовного явища та полегшення розуміння його форми,

значення та умов використання. Автоматизація дій студентів з новою граматичною формою здійснюється через її імітацію в мовленні при наявності мовленнєвої задачі, опрацюванні однотипних фраз у ситуації, створення різних умов для автоматизації, а саме граматичних ігор, симуляцій, командної гри, ситуацій спілкування. Відповідно до цього методу процес формування граматичної компетенції здійснюється під керівництвом викладача поетапно: від презентації граматичної форми у контексті та формулювання правила до тренування та практикування в усному мовленні. На нашу думку, цей метод формування граматичної компетенції є оптимальним, оскільки сприяє формуванню вміння використовувати граматичну форму при висловленні власних думок, інтенцій, побажань. Проте він займає багато часу і вимагає охоплення декількох практичних занять. В умовах зменшення кількості годин на практичні заняття та їх збільшення на самостійну роботу, пропонується перенести етап автоматизації дій студентів з новою граматичною формою на самостійне опрацювання.

Як вже зазначалося, вивчення граматичного матеріалу відбувається на 1 – 3 курсах. *На першому та частково другому курсах*, як свідчить досвід роботи, варто дотримуватися поетапності у формуванні граматичної компетенції. На першому орієнтовно-підготовчому етапі (відповідно до термінології С.Ф. Шатілова) треба акцентувати увагу на презентації граматичної форми/структури у контексті, з метою ознайомлення студентів з умовами функціонування граматичного матеріалу у мовленні. Основну роль при цьому повинен виконувати викладач. На основі наведених запитань викладач підводить студентів до формулювання правила утворення та вживання граматичної форми. З метою візуалізації та кращого сприймання граматичної форми викладач використовує різні типи навчальної інформації: описові правила, правила-інструкції, правила-узагальнення, ілюстративну таблицю, модель, схему, когнітивну метафору чи алгоритм. З метою економії навчального часу автоматизацію дій студентів з новою граматичною формою на стереотипно-ситуативному етапі слід перенести на самостійну роботу з відстроченим контролем з боку викладача. На цьому етапі студенти самостійно виконують вправи на утворення та вживання граматичної форми, тестові завдання для самоконтролю рівня засвоєння матеріалу та ведуть щоденники, де записують труднощі, з якими вони зустрічаються при виконанні завдань. Варіативно-ситуативний етап розвитку

граматичних вмінь передбачає подальшу автоматизацію дій студентів з новою граматичною формою на рівні понадфразової єдності і мікродіалогу і має місце на практичних заняттях під керівництвом викладача.

На *другому та третьому курсах* варто поєднувати експліцитний та імпліцитний підходи до формування граматичної компетенції студентів. Ознайомлення та первинне закріплення нового граматичного матеріалу у контексті студенти повинні здійснювати самостійно, працюючи з текстами, відшуковуючи нові граматичні форми, опрацьовуючи матеріали граматичних довідників та виводячи правила. Студентів варто вчити формулювати навідні запитання, різного виду правила, когнітивні метафори, створювати алгоритм, модель, ілюстративну таблицю чи схему граматичного явища, використовуючи досвід здобутий на першому курсі. Це сприятиме формуванню професійно-методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови. На стереотипно-ситуативному етапі студенти самостійно опрацьовують граматичні форми при виконанні вправ/тестових завдань і самостійно контролюють правильність виконання на основі ключів. Труднощі, які виникають при виконанні завдань, студенти записують у щоденники і в подальшому обговорюють з викладачем. Варіативно-ситуативний етап, тобто етап практикування у вживанні засвоєної граматичної форми повинен реалізуватися на практичному занятті під керівництвом викладача, де студенти демонструють власний граматичний рівень при обговоренні проблемних запитань, у дискусіях, дебатах, ролевих іграх. З метою формування професійно-методичної компетенції студентів варто пропонувати розробку ними фрагментів уроків із ознайомлення, організації тренування та практикування у вживанні відповідних граматичних форм та представлення цих фрагментів на практичних заняттях. У цьому випадку студент самостійно повинен відібрати підхід та метод, відповідно до яких він навчатиме своїх одногрупників.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як експліцитні, так і імпліцитні знання є необхідними компонентами граматичної компетенції. Експліцитні знання у вигляді правил, форми граматичного явища, способів його вживання повинні бути трансформовані в імпліцитні знання, навички та вміння, що стає можливим за умови комунікативного тренування і практики. У подальшому слід дослідити вплив індивідуально-психологічних особливостей студентів на вибір

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ”

підходів та методів формування граматичної компетенції.

1. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. Заведений / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. – М.: “Академия”, 2005. – 336 с.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання д.пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.

3. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня “магістр”] / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін. / за ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2011. – 344 с.

4. Методика обучения иностранным языкам: традиции и современность / Под ред. А.А. Мирюлюбова. – Обнинск: Титул, 2012. – 464 с.

5. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е.Н. Соловова. – М.: АСТ: Астрель, 2009. – 238 с.

6. Черноватый Л.Н. Психолингвистические основы теории педагогической грамматики / Л.Н. Черноватый. – Харьков: Основа, 1992. – 245 с.

7. Шатилов С.Ф. Обучение грамматике // Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Под ред. Н.И. Гез, М.В. Ляховицкого, А.А. Мирюлюбова и др. – М.: Высшая школа, 1982. – 373 с.

8. Anderson J.R. The Architecture of Cognition / J.R. Anderson – Cambridge: MA Harvard University Press, 1983. – 345 p.

9. Ellis N. Implicit and Explicit Learning of Languages / N. Ellis. – London: Academic Press, 1994. – 599 p.

10. Pienemann M. Is language teachable? Psycholinguistic experiments and hypothesis / M. Pienemann // Applied Linguistics. – 1989. – 10/1. – P. 52 – 79.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015

УДК 371.134:373

Марина Хроленко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ДЕМОГРАФІЇ”

У статті висвітлено значення проектної діяльності у вищій школі. Розглядається типологія проектів та етапи їх реалізації. Визначено особливості організації проектної навчальної діяльності у процесі вивчення демографії майбутніми учителями.

Ключові слова: проект, метод проектів, проектна технологія.

Лит. 5.

Марина Хроленко, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры теории и методики преподавания естественных дисциплин
Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДА ПРОЕКТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА “ОСНОВЫ ДЕМОГРАФИИ”

В статье освещено значение проектной деятельности в высшей школе. Рассматривается типология проектов и этапы их реализации. Определены особенности организации проектной учебной деятельности в процессе изучения демографии будущими учителями.

Ключевые слова: проект, метод проектов, проектная технология.

**Maryna Khrolenko, Ph. D. (Pedagogy), Docent of Theory and Methods Teaching of Natural Sciences Department
Hlukhiv National Pedagogical University by O. Dovzhenko**

APPLICATION PROJECTS METHODS DURING THE STUDY COURSE “FUNDAMENTALS DEMOGRAPHY”

The article highlights the importance of projects methods in high school. We consider the typology of projects and stages of implementation. The features of the organization of project learning activities are submitted during the studying of course “Basics of Demography” by future teachers.

Keywords: project, project method, project technology.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічні перетворення, які відбуваються нині в

Україні, викликали необхідність докорінних змін в усіх галузях суспільного життя й зокрема в освіті. Так, провідною ідеєю реформування педагогічної